

dr hab. Monika Bielińska
Instytut Językoznawstwa
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Uniwersytet Wrocławski INSTYTUT FILOLOGII GERMAŃSKIEJ		
Wpłynęło do IFG	29-10-2019	Załącznik
Wpł. do jedn. org.	Data	Symbol
Znak sprawy		

Ocena rozprawy doktorskiej pani mgr Magdaleny Dzieweczyńskiej
pt. *Deutsch- und polnischsprachige Ratgeber für Akademisches Schreiben*

Tematem rozprawy przedłożonej do oceny są poradniki pisania prac akademickich (licencjackich, magisterskich) powstałe w Polsce i w krajach niemieckiego obszaru językowego po 1999 roku. Na korpus składa się sto poradników. Autorka wybrała jedynie publikacje drukowane. Jest to uzasadnione zawężenie materiału, ponieważ przedmiotem analizy są struktury tych publikacji, a – jak wiadomo – pod tym względem publikacje elektroniczne znacznie się od drukowanych różnią (zakładając, że nie są to po prostu wersje w formacie pdf, lecz poradniki przygotowane od początku jako poradniki internetowe).

Praca składa się ze wstępu, rozdziału poświęconego poradnikowi jako gatunkowi tekstowemu, trzech rozdziałów, w których autorka analizuje mediostrukturę poradników (rozdział 3.), ich makrostrukturę (rozdział 4.) i medio- i makrostrukturę część zasadniczej poradników (rozdział 5.) oraz rozdziału podsumowującego analizę (rozdział 6.). Ta część pracy jest objętościowo dość skromna, liczy 156 stron. Po niej zamieszczony jest wykaz literatury oraz inne spisy (tabel, grafik) oraz apendyks.

Oceniając rozprawę skoncentruję się na samym temacie i celu badawczym, a następnie przejdę do omówienia struktury rozprawy i strony językowej.

Temat pracy jest bardzo interesujący. Wybór obiektu badawczego jest zdecydowanie największą zaletą tej rozprawy. Liczba poradników jest imponująca, a pisanie prac dyplomowych sprawia problemy większości studentów. Obecny model edukacji nie wspiera umiejętności pisania dłuższych tekstów (to samo zresztą dotyczy ich czytania), dlatego też poradniki pełnią teraz o wiele ważniejszą rolę niż dawniej. To wszystko sprawia, że publikacje tego rodzaju zasługują na wnikliwą analizę. Informacje o celu swej pracy autorka podaje w sposób rozproszony. Pisze m.in. "Ziel der vorliegenden Arbeit ist eine sprachwissenschaftliche Analyse der literarischen Gattung *Ratgeber*. Der Schwerpunkt liegt auf der Untersuchung formaler und inhaltlicher Unterschiede zwischen deutsch- und polnischsprachigen Ratgebern"

(str. 4), następnie: "Die Analyse der Ratgeberliteratur dient dem Zweck, einen Musterratgeber in seinen Umrissen in beiden Sprachkulturen vorzustellen" (str. 5). We wstępie często pojawiają się określenia "Makrostruktur" i "Mediostruktur" i z opisu wynika, że odnoszą się do kluczowych aspektów analizy ("Im Fokus stehen Teile der Makro- und Mediostruktur dieser Textsorte" (str. 4)).

Ocena, w jaki sposób i w jakim stopniu autorka wywiązała się z postawionego sobie zadania, jest utrudniona z jednego powodu – autorka analizuje makro- i mediostrukturę, ale nie omówiła tych pojęć w sposób wystarczający. Ze wstępu dowiadujemy się, że mediostruktura poradników składa się ze spisu treści i bibliografii ("Die Mediostruktur der Ratgeber besteht aus folgenden Elementen: Inhaltsverzeichnis [...], Bibliographie [...]" (str. 8)). Autorka dodaje potem, że oba elementy tworzą dodatek do makrostruktury poradników, a tekst zasadniczy określony jest jako część makrostruktury. Nie wiadomo jednak, co jeszcze tę makrostrukturę tworzy. W rozdziale 2, powołując się na prace van Dijka (1972, 1980), Autorka definiuje makrostrukturę jako strukturę znaczeniową tekstu, do której należy temat i zawartość/treść ("Die Makrostruktur wird nach van Dijk (1972, 1980) als die Bedeutungsstruktur des Textes verstanden, dazu gehören Thema und Inhalt" (str. 18)), natomiast mediostruktura ma opisywać kolejność informacji w tekście ("Die Mediostruktur hingegen [...] beschreibt die Reihenfolge, in der die Informationen des Textes präsentiert werden" (str. 18)). Być może Autorka, sięgając do prac sprzed 40 i więcej lat, nie ma świadomości, że te struktury tekstowe definiowane są obecnie także w sposób całkowicie inny. Poradniki można potraktować jako publikacje referencyjne, o czym Autorka pisze, choć nie explicite np. na stronie 17 ("Der Leser ist entweder jemand, der allgemeine Hilfe beim Textaufbau braucht, oder jemand, der Antworten auf punktuelle Fragen benötigt"). Nie uważam, że należało bezwzględnie oprzeć się na definicjach stworzonych specjalnie z myślą o opisie publikacji referencyjnych (w szczególności leksykograficznych), prawem Autorki jest dokonanie wyboru, jednak należałoby to zagadnienie – kluczowe dla całej pracy – dokładniej przedyskutować i uzasadnić swój wybór.

Być może konsekwencją niedostatecznego zdefiniowania tych struktur jest to, że w kilku miejscach brakuje jasnej informacji, którą strukturą zajmuje się Autorka. Np. na stronach 95-99 Autorka zajmuje się odsyłaczami do innych części poradnika. Struktura odsyłaczy to właśnie mediostruktura (w obecnym rozumieniu tego terminu w odniesieniu do publikacji referencyjnych), jednak Autorka nie wspomina o tym. Tematem rozdziału głównego jest makro- i mediostruktura tekstu zasadniczego w poradnikach, ale nie ma podziału, co należy do makro-, a co do mediostruktury. Tytuły podrozdziałów - a jest ich aż 16 – nie informują o tym. Bardzo ważną strukturą w takich publikacjach jak poradniki jest tzw. struktura dostępu

(Zugriffsstruktur), powiązana z dwiema omawianymi w pracy. To właśnie struktura dostępu umożliwia korzystanie z poradników, znajdowanie z nich poszczególnych informacji. Kluczowym elementem jest spis treści. Autorka nie wzmiankuje, że to najważniejsza część zewnętrznej struktury dostępu, ale poświęca mu wiele uwagi. Píše także o indeksach (str. 145), czyli kolejnych elementach struktury dostępu i jednocześnie mediostruktury. Nie do końca wiadomo, jaki jest ich status. Indeksy opisywane są w rozdziale o tekście zasadniczym, choć do tego tekstu nie należą i sama Autorka zaznacza to w opisie ("... nach dem Haupttext platziert"). Jednoznaczne przyporządkowanie analizowanych aspektów do nazwanych struktur podniosłoby wartość analizy, ale formułując ocenę tego aspektu pracy można uznać, że analiza została przeprowadzona w zadowalający sposób. Jej najbardziej rozbudowaną częścią jest rozdział dotyczący zasadniczego tekstu poradników. Teksty te zostały porównane i opisane pod kątem zawartości oraz cech formalnych/strukturalnych. Autorka odrębne podrozdziały poświęca m.in. odesłaniom do innych poradników, przypisom, odesłaniom do innych części badanego poradnika, formie, w jakiej autorzy poradników formułują swe wskazówki, aspektom stylistycznym tekstu, określeniu profilu adresata (do adresatów niektórych poradników należą studenci wybranych kierunków studiów) i graficznej formie uwag i przykładów zawartych w poradnikach. Dokonuje także klasyfikacji samych wskazówek udzielanych studentom piszącym prace dyplomowe - wyróżnia wskazówki formalne, edytorskie, stylistyczne, metodologiczne i in. Mnogość uwzględnionych aspektów jest pozytywną stroną analizy.

Do rozdziału 2 "Zum Forschungsstand in der Genologie" odniosłam się jedynie przywołując definicje makro- i mediostruktury, ale jest to tylko drobny jego fragment. Rozdział ma charakter referujący. Autorka porusza w nim wiele zagadnień związanych z przedmiotem analizy w dalszych rozdziałach. Zajmuje się typologią tekstów i próbuje ustalić statusu poradnika, poświęca uwagę sytuacji, jaka postaje w wyniku komunikacji między autorem poradnika a czytelnikiem, przedstawia funkcje poradnika oraz właściwości tego gatunku tekstowego. Ponadto nawiązuje do teorii aktów mowy, do teorii prototypów i podobieństwa rodzinnego, przywołuje kryteria Dresslera stosowane przy opisie tekstów. Wykorzystuje przy tym starszą literaturę oraz nowsze pozycje. Rozdział tworzy więc, mimo niewielkiej objętości (15 stron), wystarczającą podstawę teoretyczną dla dalszych badań.

Struktura pracy, jeśli chodzi o podział na główne rozdziały, jest prawidłowa, podrozdziały natomiast nie zawsze odpowiadają temu, czego można się spodziewać po tytule rozdziału głównego. Np. w rozdziale 4. Autorka omawia makrostrukturę poradników (tytuł rozdziału to "Makrostruktur der Ratgeber für das Fach *Akademisches Schreiben*"), jednak jedna część tego rozdziału nosi tytuł "Medio- und Makrostruktur der polnisch- und deutschsprachigen

Vorworte". Taka dystrybucja treści jest pewnie przemyślana i uzasadniona, ale brak dokładnego wyjaśnienia kluczowych pojęć sprawia, że budowa tego rozdziału jest dla czytelnika nie do końca zrozumiała. Należałoby także zrewidować zasadność podziału na podrozdziały 7.1. i 7.2. (str. 118; 7. Die vermittelten Ratschläge [...]; 7.1. Subjektive oder objektive Formulierungen; 7.2. Tempusform), jeśli w punkcie 7.1 nie ma w ogóle treści, a całość dotycząca obu zagadnień zamieszczona jest razem w punkcie 7.2. Nieuzasadnione jest zamieszczenie części omawiającej różnice między poradnikiem a pracą dyplomową w rozdziale podsumowującym analizę (6. "Resümee nach der Analyse der Makro- und Mediostruktur der deutsch- und polnischsprachigen Ratgeber"). Struktura prac dyplomowych nie była wcale przedmiotem badania w przedłożonej pracy doktorskiej, a porównanie dwóch tak różnych gatunków tekstowych wymagałoby dodatkowego wyjaśnienia, wskazania celu, sensu takiej konfrontacji itd.

Praca została napisana poprawnym językiem, do słabszych stron należy użycie niektórych terminów (por. użycie terminów "Begriff" i "Terminus", autorka pisze o użyciu synonimicznych wariantów pojęcia zamiast terminu (str. 31); błędne rozumienie terminu "Satzspiegel" (str. 50)) oraz precyzja opisu, nie zawsze wystarczająca. Czasem sformułowania są mylące. Np. na stronie 65 Autorka pisze o rekonstrukcji hipotetycznych wzorców bibliografii, co nie odpowiada temu, co znajdujemy poniżej. Poniżej bowiem Autorka zamieszcza w trzech osobnych wierszach tylko następujące określenia "Haupttext", "Literaturverzeichnis" "Weitere Elemente [...]". O rekonstrukcji wzorca bibliografii nie może być tutaj mowy. Autorka miała być może na myśli dalszy akapit, który jednak też trudno uznać za rekonstrukcję hipotetycznego wzorca.

Podsumowując chciałabym podkreślić, że jakkolwiek Autorka nie wykorzystała moim zdaniem całego potencjału tak ciekawego tematu, to analiza, oparta na obszernym korpusie, zawiera ciekawe spostrzeżenia na temat poradników pisania prac dyplomowych adresowanych do polsko- i niemieckojęzycznych studentów. Warto byłoby w przyszłości rozszerzyć badanie tych tekstów o inne aspekty, które w ramach pracy doktorskiej nie mogły być uwzględnione.

Przedłożona praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim i może stanowić podstawę do dalszego postępowania przewodowego.

Sosnowiec, 21.10.2019 r.

